

PROBLEMA INDUSTRIALIZĂRII ÎN PAGINILE REVISTEI „ECONOMUL“ DIN BLAJ (1873—1880)

Instaurarea sistemului dualist în 1867 nu a dus la înlăturarea din viața economică a Transilvaniei a factorilor care în perioada precedentă au frinat dezvoltarea industriei pe calea capitalistă. În condițiile istorice concrete create de sistemul dualist dezvoltarea industriei Transilvaniei a urmat calea trasată de comunitatea de interese dintre marele capital austriac și marea proprietate funciară maghiară.

Gînditorii progresiști ai timpului au văzut clar obstacolele în calea dezvoltării industriale a țării, obstacole puse de această comunitate de interese a claselor semnate ale pactului dualist, subliniind în scrierile lor măsurile prin care s-ar fi putut asigura o dezvoltare rapidă și multilaterală a industriei autohtone.

La economiștii români ai timpului, spre deosebire de economiștii maghiari, tratarea problemelor economice, și în special a celor ale industriei, este obiectivă și fără exagerări politice. Ea se bazează pe analiza condițiilor concrete ale țării și arată în mod obiectiv barierele ridicate de politica economică în calea dezvoltării economice a Transilvaniei.

Un loc de seamă în această direcție îl ocupă și apariția la 1/13 ianuarie 1873 a bilunarului „Economul“ — *organ periodic ilustrat, pentru ramii de economie, industrie și comerț*¹, editat la Blaj de către agronomul, profesorul și publicistul Ștefan Pop.

Prin programul propus, „Economul“ se apropia de publicațiile asemănătoare apărute în această perioadă în România. El reprezenta pentru românii transilvăneni, ceea ce era „Economia națională“, apărută la 15 februarie 1873 sub conducerea economistului P. S. Aurelian, pentru românii de peste Carpați. Era deci întiiul periodic economic al românilor transilvăneni, în paginile căruia remarcăm colaborările valoroase ale lui P. S. Aurelian, Eugen Brote, Dumitru Comșa, Ștefan Pop, Ioan Roman etc., periodic ce a avut o arie de răspîndire foarte largă și în afara teritoriului Transilvaniei.

Întreg conținutul „Economului“ este axat pe ideea luptei pentru progresul material și cultural al națiunii române, pe care a propagat-o într-un moment de răscruce pentru viața social-economică a Transilvaniei în condițiile regimului dualist. „Astăzi, în veacul vaporilor și a mașinilor celor multe, — se sublinia în *Invitare de prenumerațiune* la „Economul“ — în veacul progresului, unde toate înaintează cu pași repezi și se perfecționează din zi în zi; trebuie să înainteze și economul român în măsura timpului; că de nu va înainta și va sta în loc, rămîne

---

¹ După 1/13 martie 1880, datorită greutăților materiale care au constituit o piedică însemnată în calca apariției regulate a „Economului“, el își încetează definitiv apariția.

de lume, cine nu înaintează cu timpul, peste acela trec cei ce înaintează și-l apasă la pământ².

Salutînd apariția „Economului” ca realizarea unei vechi dorințe a românilor, „Federațiunea” din Pesta constata că „Nu este suflet în toată Dacia care să nu vadă, să nu fie convins despre *slaba* stare a industriei, a comerțului și a agriculturii la noi românii³. Pe cînd cele mai multe națiuni civilizate înaintează și se dezvoltă în ramurile bunăstării materiale ce constituie fundamentul progresului — subliniază în continuare ziarul — noi *daco-romanii* sîntem în această direcție în stagnare datorită nedezvoltării industriei, comerțului, agriculturii ca și a științelor legate de ele. „Cu nespusă bucurie deci, — încheie „Federațiunea” — trebuie să salutăm și acum, în a 11 oră, apariția unui organ, cu scopul de a deschide teren, pe care națiunea să evolueze a comunica reciproc cunoștințele, experiențele, bune sau rele, cîștigate în viață, spre folosul (salutea) fiecăruia și spre ridicarea stării noastre materiale⁴.”

Luînd în considerare situația specifică din Transilvania, „Economul” s-a preocupat de toată economia țării, dar în primul rînd cu lărgirea și adîncirea cunoștințelor agricole ale maselor țărănești⁵. Ziarul a acordat o mare importanță dezvoltării ideilor progresiste ale vremii pe care a căutat să le aplice în mod creator potrivit specificului Transilvaniei.

Una dintre aceste idei propagate de „Economul” este și cea a necesității dezvoltării industriei, preocupare fundamentală în jurul căreia s-a dezvoltat gîndirea economică românească după revoluția burghezo-democratică de la 1848.

Susținînd cu tărie în scrierile lor ideea progresului industrial, economiștii și istoricii de seamă din a doua jumătate a secolului XIX, Carol Mihalic de Hodocin, Dionisie Pop Marțian, M. Kogălniceanu, P. S. Aurelian, Alexandru D. Xenopol, George Barițiu etc., subliniau de asemeni rolul industriei în dezvoltarea tuturor ramurilor economiei naționale⁶.

Pe o linie similară se manifestă și colaboratorii „Economului”, în paginile căruia remarcăm articole ca de exemplu: *Economi, industriași, comercianți și așa numiții învățați*, scris de Romul Simu⁷; *Economia și industria la noi*, de Nicolae Cruceanu⁸ etc., în care autorii au încercat să propage dezvoltarea unei industrii proprii în Transilvania. „Au nu vedem în toate zilele — sesiza N. Cruceanu în acest articol — cum ne ride unul și altul, că ne poate înșela, cum ne năpădesc străinii din toate părțile... Să lepădăm odată indiferentismul acel orb, să lăsăm, dacă nu din alt punct de vedere, barem din cel al ambițiunei, stîrnirea sentimentului de a emula și noi odată ca alte națiuni și în astă privință...⁹.”

Un loc de seamă în coloanele „Economului” îl ocupă și articolele publicistului Ioan Roman¹⁰ care face în acestea o analiză amănunțită a concepțiilor economice, a situației Transilvaniei, precum și a direcției de dezvoltare economică a acesteia. În studiul *Sistemele național-economice: Comerțul liber — Protecția muncii*¹¹, Ioan Roman pune în discuție problema liberului schimb și a protecțio-

² *Economul*, nr. 2 din 15/27 ianuarie 1873, p. 9.

³ *Federațiunea*, nr. 4 din 14/26 ianuarie 1873, p. 16.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Vezi N. Cordoș și I. Kovács, *Preocupări ale literaturii agrare românești din a doua jumătate a sec. XIX*, supra, p. 299–300.

⁶ Vezi, pentru aceasta, printre numeroasele lucrări apărute, I. Veverca, *Problema industrializării în literatura economică din România (sec. XIX)*, în *Probleme economice*, 1965, nr. 9.

⁷ *Economul*, nr. 8 din 15/27 aprilie 1878, p. 59–61.

⁸ *Ibidem*, 1878, nr. 13–14.

⁹ *Ibidem*, nr. 14 din 15/27 iulie 1878, p. 108.

¹⁰ Publicistica economică în care a excelat avocatul Ioan Roman din Făgăraș se află răspîndită în periodicele transilvănene „Economul”, „Familia”, „Observatorul” ș.a., el făcînd parte din Consiliul administrativ al primei bănci românești, *Albina*, instituit de credit și economis, contribuind de altfel la înființarea în 1883 a Casei de economii *Furnica* din Făgăraș, împreună cu economistul Visarion Roman, inițiatorul și primul director general al *Albinei*.

¹¹ *Economul*, 1879, nr. 16–17; 1880, nr. 1–3.

nismului. El condamnă fără cruțare liber-schimbismul, fiind adept al protecționismului ca sistem ce favorizează întemeierea unei industrii naționale. Citindu-l pe economistul P. S. Aurelian care arăta că existența liberului schimb se poate menține numai între două puteri egale, I. Roman conchidea că într-o țară a cărei industrie este încă în formare sau prea puțin dezvoltată, ea trebuie să fie protejată. „Acest sistem [al liberului schimb] face pe popoarele — agricole — lipsite de industrie — proprie tributare țărilor industriale și prin urmare dependente de acestea nu numai economice, dar cum vedem în viața practică — și politice”¹² lucru ce l-a făcut și Ungaria care „... a adoptat această sistemă, prin care deschizând ușa și poarta industriei străine, a redus industria națională patriotică — deși modestă — la un minim; și strigările, vaietele, ce se aduc pe calea presei cu deosebire de la expozițiunea din Alba regală încoace, precum și mizeria ilustrată în dese emigrațiuni și sărăcia completă a industriarilor vorbește destul de evident, cum că sistema *liberului comerț* pentru Ungaria [implicit și pentru Transilvania] ca țară agricolă, este un rău, care duce la totala ruină economică și politică”¹³.

O preocupare de seamă pentru gânditorii români transilvăneni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost aceea legată de starea industriei, căreia i-au subliniat însemnătatea și mijloacele de a o promova. În această direcție s-au scris multe pagini care relevă idei interesante cu privire la rolul și însemnătatea industriei. Printre ele se remarcă ideile lui Ioan Roman.

Preocupat nu numai de relațiile comerciale, dar și de ansamblul relațiilor economico-politice care se stabilesc între state inegale ca grad de dezvoltare economică, I. Roman, adept al dezvoltării industriale, demonstrează faptul că aceasta este singura cale prin care poate fi întărită independența economică și politică a unei țări. „Tirania veche a celor puțini, încordarea lor de a exploata pe cei mai mulți prin forță brută — sau prin tirania legilor, s-a înlocuit în mare parte prin măsuri și sisteme economice, care cu atât sunt mai periculoase cu cât pe acelea ochiul nu le vede și rezistența contra lor este aproape imposibilă”¹⁴, scria I. Roman, care a văzut clar că în cadrul liberului schimb țările mai dezvoltate din Occident nemișcând viața economică a țărilor mai slab dezvoltate din punct de vedere industrial din răsăritul Europei.

Sustinând că „... un popor poate deveni liber și independent numai în acea proporțiune, în care poate produce și valora produsele sale...”¹⁵, favorizat de sistemul protecționist care să-i permită întemeierea unei industrii naționale, I. Roman arăta că „Industria într-o țară este acel centru de la care se răspindește, ca de la un soare lumina și căldura pentru toate produsele agricole, fără acest centru, pe lângă care trebuie să se învîrtească toată activitatea economică a unui popor, cum se învîrtesc planetele pe lângă soare, nu este posibil nici un progres serios”¹⁶.

Prezentind diferitele sisteme economice, I. Roman îi condamnă pe economiștii englezi care pledau pentru ca țările posesoare de bogății naturale să rămână țări agricole, iar produsele lor să fie prelucrate de alte țări industriale, care nu posedă aceste bogății. „Această seamănă ca un fel de fatalism — spunea I. Roman. Adevărul e, cum că oricare țară are dreptul a progresa prin urmare a deveni în stare a-și prelucra însăși produsele sale emancipându-se prin aceasta din starea tributară față de țările industriale”¹⁷.

Acest lucru nu se întâmplă însă în Transilvania, cum constata I. Roman în articolul *Despre industria de hirtie în Transilvania*¹⁸, deoarece *sistema economică*

¹² *Ibidem*. nr. 16 din 15/27 octombrie 1879, p. 122.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 123.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 1 din 1/13 ianuarie 1880, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 3.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 4 din 15/27 februarie 1879, p. 27—29.

a acesteia nu are o bază solidă, precum și datorită situației politice, care favoriza aici o singură națiune. La slaba dezvoltare economică a Transilvaniei, se arată în același articol, contribuia și convenția vamală din 1878 încheiată între Ungaria și Austria, prin care acestea s-au unit într-un singur teritoriu vamal, adoptând sistemul economic al liberului schimb și deschizând astfel toate porțile industriei străine, față de care industria transilvăneană, de abia la începutul dezvoltării sale, nu putea rezista. „O țară agricolă — scria I. Roman — care nu se cugetă a-și întemeia și dezvolta industria sa proprie este prin urmare nu numai săracă și totdeauna în lipsă de bani, dar și tributară țărilor industriale și din toate punctele de vedere dependentă de acelea”¹⁹.

Cu această tristă stare de lucruri I. Roman explică și totala lipsă de libertate ce domnea în Transilvania, dându-și seama și de cauzele care au determinat cercurile conducătoare maghiare să accepte dualismul, deși era evident că asupra economiei Ungariei pactul va avea consecințe negative. „Sistema dualistă sub a cărui jug ne aflăm, cum se știe — preciza I. Roman — a avut și are de scop maghiarizarea, sau exterminarea naționalităților. Acestei nefericite idei bărbații de stat ai Ungariei au jertfit autonomia economică a țării lor ca preț de schimb... Prin aceasta a deschis porțile sale industriei germane care a ucis în embrion industria sa națională luându-i chiar și speranța de emancipare”²⁰.

Analizând statisticile Camerelor de comerț și industrie din Brașov și Cluj referitor la procentul populației încadrate în aceste ramuri în comparație cu situația Ungariei și Austriei, statistici prelucrate de I. Roman în studiul amintit, ne dăm seama concret de slaba dezvoltare a industriei transilvănene. Conform acestor statistici, la 1870 Transilvania avea doar 3,5% din întreaga populație ocupată în industrie și comerț, Ungaria 5,63%, Austria de Jos și de Sus, Boemia, Moravia și Silezia la un loc aveau 20—25%²¹.

Evenimentele anilor 1848—1849 au dus la emanciparea economică a poporului român din Transilvania (dar mai puțin pe linie politico-națională); cu toate acestea, pașii românilor în industrie și comerț, după cum constata I. Roman în același studiu, sînt totuși mici. Această slabă dezvoltare a industriei la românii transilvăneni, preciza I. Roman, se datorește menținerii sistemului liber-schimbist în Transilvania, chiar dacă la 1872 a fost promulgată legea industrială a desființării țăhurilor, iar *Astra* depunea eforturi considerabile pentru propășirea industriei și comerțului. Nici celelalte naționalități foste privilegiate din Transilvania, remarcă autorul, nu se pot lăuda însă că au făcut un prea mare pas în această direcție.

Sistemul economiei naționale de astăzi, cu industria mare de fabrică și grandioasa dezvoltare industrială din Europa, spune I. Roman, impune serioase datorii, de a da poporului român altă direcție de dezvoltare economică, aceea de a face un început pentru o industrie națională. Condițiile întemeierii acestei industrii naționale l-au preocupat pe I. Roman²², care a reluat și întregit aceste probleme în studiul *Idei și principii economice*, publicat după încetarea apariției „Economului” în revista „Familia”, îmbogățind astfel cu noi idei valoroase istoria gândirii noastre economice²³.

NICOLAE CORDOȘ

¹⁹ *Ibidem*, p. 28—29.

²⁰ *Ibidem*, nr. 1 din 1/13 ianuarie 1880, p. 4.

²¹ *Ibidem*, nr. 3 din 1/13 martie 1880, p. 18—19.

²² *Ibidem*, p. 17—20.

²³ *Familia*, 1883, nr. 33, 37—38; 1884, nr. 3, 21, 24—25, 27—30.

DAS INDUSTRIALISIERUNGSPROBLEM IN DER ZEITSCHRIFT
„ECONOMUL“ AUS BLAJ (1873—1880)

(Zusammenfassung)

Ein wichtiges Interessengebiet der rumänischen Volkswirtschaft Transilvaniens in der zweiten Hälfte des XIX-ten Jahrhunderts war die Lage der Industrie, deren Bedeutung und Möglichkeiten sie unterstrichen. In dieser Richtung wurden viele Seiten geschrieben, die interessante Ideen über die Rolle und Bedeutung der Industrie enthalten. Unter ihnen bemerkt man auch die in den Spalten der Zeitschrift „Economul“ aus Blaj (1873—1880) erschienenen Aufsätze, die den Stoff des vorliegenden Beitrages bilden, und die die fortschrittlichen Traditionen unserer wirtschaftlichen Literatur mit wertvollen Feststellungen bereichern.